

יצחק בצלאל: הכל כתוב בספר : עם סופרים בישראל כיום (תל-אביב :
הקיבוץ המאוחד, תשכ"ט 1969), עמ' 7-13

נסים אלוני

נולד בתל-אביב בשנת 1926. למד באוניברסיטה העברית והשתלם בתיאטרון בפאריס. החל בפירסום סיפורים קצרים ועבר לכתיבת מחזות, שרק שניים מהם ("אכזר מכל המלך", ו"הנסיכה האמריקאית") פורסמו גם בדפוס. מחזותיו הוצגו ב"הבימה", "הקאמרי" ו"תיאטרון העונות", שאותו ייסד וניהל. הירבה לתרגם מחזות ואף לביים הצגות.

התיאטרון, הנוסכה ובכלל...

הפניה אל יוצרים לפרש עצמם ולהוסיף על מה שכבר אמרו ביצירותיהם, אפשר ראויה היא לגנאי, אלא שבראיון עתונאי לפעמים קשה להימנע ממנה. בראיון עם נסים אלוני על אחת כמה וכמה. כמחזאי, דומה אלוני כמי שמסתתר אחרי מסיכות ומסכים של נופים, זרים במקום ורחוקים בזמן. המלאכים, הנסיכה, הליצנים של קומדיה-דל-ארטה, — כל אותו קו זיגזגי מ"אכזר מכל המלך" המורכב על התנ"ך, דרך "בגדי המלך" הנשען על אגדה אליגורית, עד ל"נסיכה האמריקאית" שאינה קיימת במציאות ועד ל"ארלקינו" — מדוע דווקא כך? מה פתאום? אך מבעד למסכות מחזותיו של נסים אלוני, שהם יפים בסתימותם, עומד איש-זמננו, שכוונותיו טעונות הסבר. נוסף לכך את פניו האחרות של נסים אלוני: המספר, מרכז ועדת הרפרטואר של "הבימה" במשך שנים, הבמאי; מייסד "תיאטרון העונות", שבעיני רבים הוא תיאטרון חדשני ונועז.

אלא שחרף כל הגדולות והנצורות ב"נושא" הראיון, צפוי המראיין לאכזבה. כדי לא להשאיר מקום לטעות, נסים אלוני היה סובלני מאוד כלפי המראיין, בשלוש שיחות שארכו הרבה שעות, ולא הותירו כמעט שאלה אחת בלתי "מכוסה". אין הוא מתחמק מתשובה, אך הוא מתנזר מהגדרות ומהכרזות, ואין הוא חותם על שטרות. כל תשובה שלו, תחילה עטופה במה שנראה מעין ציניזם דק, ורק אחר-כך היא מתערטלת בכוונותיה. נוסף לכשרון-היוצר שבו, בקי נסים אלוני במכמנים של היסטוריה, ספרות ודרמה. שיחה אתו בנושאים אלה היא מעניינת, אך אינה ניתנת ל"העברה"

ללשון הראיון העתונאי. לשם כך חייב הכותב או לתתה כמות שהיא באלפי מלים, או לתמצתה ולנסחה, אלא שאז אין לכותב הבטחון, כי לא סילף את כוונתו של אלוני. ראיון עם נסים אלוני בצורת שאלות ותשובות, ייראה בערך כך:

מדוע העלה „תיאטרון העונות“ את „ארלקינו“, שלדעת רבים הוא מחזה בידור סתם, חסר משמעות?

מה רע בבידור?

מה תפקידו של התיאטרון, אם־כך?

להציג. לשחק.

ואין לתיאטרון יעודים שמעבר לבידור — להיאבק על רעיונות, לחנך? לא. אבל אולי מישוהו מתחנך ממחזותיך. בכלל, תיאטרון לא נועד לכל העולם. זה נורא שמביאים להצגות צופים שאינם יודעים עברית, „כדי להתחנך“. מה יש, מוכרחים ללכת לתיאטרון?

ואין הבדל בין תיאטרון אמנותי למסחרי?

אמנות, זו מלה נוראה. תיאטרון מכובד, שקיומו מבוסס על מיוסיקל מצליח, ועל שחקנים שאינם נמנים על הצוות שלו, הוא תיאטרון אמנותי? ובמאים שבאים מן החוץ ואינם יודעים אפילו עברית — זה תיאטרון אמנותי? (והוא מוסיף כמה שנראה כסטיה): אם „תיאטרון העונות“ יתבסס, נשלם משכורת טובה לשחקנים. כיום שחקני התיאטרון טרודים מדי. הם באים לחזרות בריצה מאיזו הסרטה או משהו. עד שמתכנסים כולם, כבר מסתכל מישוהו בשעון. יש לו שידור. אין לי טענות אליהם.

האם „תיאטרון העונות“ בא לחדש בהשוואה לתיאטראות הקיימים?

מה אפשר לחדש? הכל כבר ניסו בארץ.

האם היית מגדיר עצמך כמחזאי מודרני?

לא. מה זה מודרני?

טוענים כי מחזותיך אינם מובנים.

אני כותב כדי שיבינו.

ומה הם „המלכים“, והנסיכה, והנופים הזרים במחזותיך? —

איך אפשר בלי מלך. כל סיפור טוב מתחיל ב„היה היה מלך“. איך אפשר לכתוב מחזה שרקעו ישראלי, כשאינו בישראל מלך, ובסך־הכל שלושה כיהנו בה כראשי ממשלה. והכל מכירים זה את זה. תכתוב משהו ומיד יגידו: אה, הוא מתכוון ל... .

היינו יכולים להמשיך בשאלות ותשובות אלה, אלמלא חששנו כי אין בהן כדי לתת תמונה ראויה של נסים אלונים. מכלל השיחות אתו, הצטרפה התמונה הבאה, שהאחריות על דיוקה, היא כולה על המראיין.

נסים אלוני, יליד הארץ, בן למשפחה ספרדית, החל דרכו כמספר. את נסיונותיו הראשונים במחזאות גנז לאחר שהראם לכמה מחבריו. „כתבתי פעם מחזה על אבי שבנה בית. זה היה מחזה ישראלי וזה היה איום. לפני כן כתבתי מחזה על שלגיה. כולו, מועתק. הצגתי אותו עם חברי הילדים וזה הצליח. נסיוני הרציני הראשון היה, אכזר מכל המלך. המחזה הוגש ל„הבימה“. אני זוכר את הליכתי לועדת הרפרטואר. ישבו שם אישים נכבדים: אלתרמן, לאה גולדברג, עזרא זוסמן ואחרים. איוו התרגשות. המחזה התקבל, הביקורת התפעלה, אך ההצגה נכשלה. זה היה ב־1953. לאחר מכן הגיש אלוני מחזה נוסף ל„הבימה“, „ראש העיר הבא“. מחזה ישראלי, התיאטרון הודיע אף על הצגתו, אך חזר בו. „זה היה מחזה רע.“ שנים מספר לאחר מכן יצא נסים אלוני לפאריז יחד עם קבוצה שכללה בין היתר את יוסי בנאי ואבנר חזקיהו. כוונתם היתה לגבש להקת־תיאטרון עברית בפאריז ולחזור אתה לארץ. הקבוצה עבדה עם במאי צרפתי, ז'אן סרו, אך לאחר חודשים מספר התפרקה, בשל אי־הבנות בתוכה.

ראינו המון הצגות. בתוך זה את ה„ברלינר אנסמבל“ של ברכט. שבאה להציג ב„תיאטרון האומות“. ברכט ותיאטרונו עשו עלינו רושם רב. הלכתי מאחורי הקלעים והיתה זו הפעם היחידה בחיי בה הצגתי את עצמי כסופר. ביקשתי אפשרות לעקוב אחר עבודתם. ב־1951 יצאתי לברלין המזרחית, היה זה לאחר מותו של ברכט. אצלם נמשכות חזרות על הצגה חצי שנה. בדייקנות וביסודיות „ייקית“ הם דנים בכל פרט. והממשלה משלמת את המשכורות.

אלוני ממעט לדבר על מגמות ויעודים של תיאטרון, על זרמים והשפעות, אך הוא מתעכב לא כעט על פרטים, כמו הלשון במחזה, בחירה נכונה של הרפרטואר, בחירת השחקנים המתאימים לתפקיד, תנאי החזרות, תנאי המשכורת וכיוצא בזה.

תשאל אותו מדוע אין הוא כותב מחזות „ישראליים“, יאמר לך — „ומה, אני כותב מחזות לא ישראליים?“ או — „איך אפשר בלי מלך“. או — „במחזה שרקעו זר — אפשר להדהים“. הוא מתעכב בהרחבה על בעיות הלשון, העברית לא יצרה עדיין דפוסי לשון האופייניים לשכבות וטיפוסים שונים. אלוני רוצה לכתוב מחזה על „השכונה“; הוא חושב לכתוב מחזה על דמותו של הורדוס המועברת לזמננו, אך אלה עוד יגיע זמנם. כיום אין מדברים אצלנו עברית, אלא אידיש, ספרדית, ערבית, או פרסית — מתורגמות. הלשון היא אחד המרכיבים הקובעים בתיאטרון. ועד היום לא שמעתי מחזה ישראלי שהתכנים האמיתיים שלו נקבעו על־ידי דיבור נכון ואמירה נכונה. יש גם שוני בין מה שבתל־אביב גורסים כשפה נכונה, לבין מה שמתקבל על־ידי הקהל שמחוץ לתל־אביב. השפה העברית היא כה דינמית עד שהיא

משתנה כל שלוש שנים. היא אמורפית, ועדיין אינה „בנאלית“ וקשה להעבירה לתיאטרון. במחזאות הישראלית היו תקופות שונות: תקופה של השפעה רוסית רגשנית, תקופה של השפעה אנגלו-רססית וכדומה.

מה הן ההשפעות על מחזותיו של נסים אלוני?

הוא דוחה הגדרות כמו „מחזאות אבנגרדית“, כאמצאה של עתונאים. סופרים כותבים על עצמם. מה משותף ליונסקו, בקט, אלבי ופינטר? „את יונסקו, למשל, איני אוהב, אף כי כוחו רב דוקא במלה. אין הוא אידיאולוג, אך יש לו קליטה, טריה' של לשון. הוא נאחו במלים. כמוהו בקט, אלא שכוחו גדול בהרבה מיונסקו. בכלל, איני מרגיש קירבה מיוחדת למה שקוראים, מחזאות אבנגרדית. לעומת זאת, אהבתי את הריתמוסים של מרסו ב,הביצה/, שאותו תרגמתי ואולי גם לקחתי ממנו. נוכחתי למשל, כי הקהל שלנו מקבל סצינות קצרות, חדות, דיאלוגים קצרים וחריפים. אולי בשל העצבנות המאפיינת את זמננו“.

מחזות אחרים שהשפיעו על נסים אלוני?

„איד אפשר לדעת מי השפיע? כולם משפיעים כך או אחרת... כן: פארסות אנונימיות מימי הביניים, ברכת בתקופות מסוימות, אך אני מרגיש עצמי נחות מול המוחלטות התקיפה שבו. לג'ירדו יש לשון נפלאה, למשל המחזה „אונדין“. אלא שאיננו מסוגלים להציגו עתה, אולי בעוד כמה שנים. מחזות אנואי, הקומדיה דל'ארטה“. אין סוף לדברים האלה.

מה מבקש אלוני לומר במחזותיו? מהו עולם הרעיונות והבעיות המעסיקים אותו? החיים שהוא רוצה לעצב?

הוא ישיב, כמובן, כי הוא כותב כדי לכתוב ומציג את מחזותיו כדי להציגם בתיאטרון. אבל... הוא יאמר גם, כי „מה לומר“, זה מטבע שחוק. בעלי המחשבה המקורית שיש להם „מה לומר“ הם מעטים. הספרות והאמנות יסודם בבדיה, בחצי-אמיתות, במשחק בלתי פוסק של טוב ורע, של כוחות מנוגדים. לכאורה, בעולם המדע ניתן להגיע אל האמת, אך גם זה רק על יסוד של אכסיומה, מוסכמה. אבל דוקא היסוד האכסיומטי מוכיח, כי האמנות מסוגלת להגיע אל האמת יותר מן המדע, בדרכים אחרות אמנם.

אלוני טוען, כי בעיות ואידיאות אינם מוצאים מקום ביצירתו ומוסיף, כי כל תשובה על כך היא חצי-אמת.

כמובן, יש איזו מטרה סופית לכתיבה. אבל מה שחשוב הוא לא האידיאל הסופי הגדול, אלא איך אתה כותב את הפרטים הקטנים, וזה לא תמיד

מספק. בכלל, זו צרה שבזמננו אנו חיים בהכללות שלא פעם מכסות על הענין עצמו.

כשאנו עוברים למחזותיו של נסים אלוני, מתגלים לפנינו רבדים רבים של תכנים ומשמעויות. היה בידינו טופס של „הנסיכה האמריקאית“. אלוני קורא ממנו קטעים ומסביר. ואי־אפשר שלא להיות מוקסם מהסבריו, גם אם אתה אוהב מחזה זה בלי ההסברים של מחברו. כדי לא לגזול פרנסתם של מבקרים (שאלוני, כמו כל מחזאי, כועס עליהם), לא נעסוק כאן בניתוח טכסטלוגי. כתיבתו מחושבת עד לפרטי־פרטיה. אפשר לשמוע מפיו „מדרש שמות“ שלם על שמות הגיבורים במחזותיו (מדוע ז'אן פול קרופניק, למשל). ב„הנסיכה“ הוא שילב שלושה קטעי שירים. „עבדתי שעות רבות עד שמצאתי את הקטעים והביקורת אפילו לא הבחינה בכך. בכלל, אומרים שאני כותב בדיחות. איזה בדיחות? אני מקפיד על כל מלה. איזה מזל שיונסקו כתב את, המלך נוטה למות' אחרי. היו ודאי אומרים שהושפעת ממנו“.

המיתולוגיה מעסיקה הרבה את אלוני. „המיתולוגיה מלווה גם את החיים המודרניים. הפומביות של חיי האהבה (בריג'יט בארדו), האמונות התפלות שחינו ולשון דיבורנו ספוגים בהן („היה לו מזל“), הקולנוע, שהוא המיתור לוגיה של זמננו. (לדעת רבים, את תעלת סואץ בנה תירון פאוואר...), ובסיומם, ללא מיתולוגיה אין תיאטרון. בזמננו כופים עלינו אידיאלים. אתה מנסה לכתוב על כך. אני רוצה לכתוב על חיי ישה, למשל, מדוע לא?“ כשמדברים על תיאטרון בכלל ועל הקמת „תיאטרון העונות“ בפרט, מתגלה נסים אלוני שוב כאיש הפרטים הקטנים. הוא דוחה כל מה שנכתב על „המפכנותו“ של תיאטרון זה, וכן את ההשוואה עם ייסוד התיאטרון הקאמרי („על איזו מהפכה מדברים?!“). הוא מודה שיש בהקמת התיאטרון החדש גם צד של אמביציה, של יצר לעשות ולהצליח.

אבל... הוא מדבר על הדיוק בביצוע. אצלנו מציגים את שקספיר כמו את ברכט ופירנדלו, הייחוד של כל מחזה אובד, מתקבל דבר שטוח וחסר־פרצוף. המחזה אינו מותאם ליכולת הבמאי והשחקנים. ויש סתירה בין בחירת רפרטואר לפי שיקולים של טיב, לבין בחירה לשם הצלחות מסחריות.

„מה להציג — זהו ענין של טעם. אבל אינני חושב שאנחנו נטעה טעויות גסות. אנו רוצים, כמובן, להציג מחזות ישראליים שימצאו חן בעינינו. והמחזה הבא ב„תיאטרון העונות“ יהיה ישראלי. הבעיה מתחילה בבחירת מחזות לועזיים. רצינו, למשל, להציג מחזה של יונסקו, וויתרנו משום שלא השגנו שחקנית מתאימה בגיל העמידה“.

לגבי העתיד הוא מוכן לומר, כי יועלו ב„תיאטרון העונות“ הרבה עיבודים; כי מחזות בעברית זקוקים גם הם לעיבוד. „אני מהרהר בהצגת שקספיר

בפרווה, או מחזות יווניים בלי מקהלה, אבל אני חוכך בדעתי אם לא נעשה בזה עוול למחזה. הייתי רוצה להציג עיבודים משלוס־עליכם. אבל לגביו יש בעיה של זכויות־יוצרים”.

„בישראל, איננו מפונקים עדיין. לא תיאטרון של ניואנסים איסטניסיים חסר לב. אנו זקוקים למחזות עם סיטואציות גסות במובן הטוב של המלה, מבחינה תיאטרונית. זהו מה שהקהל שלנו עשוי לקלוט. אני חושב למשל על עיבוד של מחזות הרסטורציה. כך הגענו גם ל„ארלקינו“.
על עבודתו כבמאי הוא אומר: „אינני מאמין שאני במאי. כמחזאי, עלי להסביר מה שכתבתי לאחרים, ואני מסביר זאת לשחקנים“.

פעם בשיחה עם נסים אלוני (שלא לשם ראיון), הביע תמיהה על העזתם של עתונאים. הם באים, יושבים אתך שעה קלה, ואחר־כך יש להם הערכות ותשובות על אדם ומלואו. וזאת, כאשר כל כך קשה להביע דעה. כדי שעתונאי יוכל לכתוב רשימה ראויה על „תיאטרון העונות“, למשל, עליו ללוות את המחזאי, הבמאי והשחקנים בעבודתם, להיות נוכח בחזרות וכדומה.

ספק אם ישנו עתונאי שיכול לאמץ לעצמו שיטת עבודה זו. השתדלתי „ללוות“ את נסים אלוני שעות רבות, הרבה מעבר למקובל בכתיבת ראיון בעיתון. ועדיין אין בי ודאות, שכיונתי לדעתו.

[3.11.63]

1. יוהנאן פולסון, „תיאטרון העונות“, „הארץ“, 25.11.63, עמ' 10.
2. יוהנאן פולסון, „תיאטרון העונות“, „הארץ“, 25.11.63, עמ' 10.
3. יוהנאן פולסון, „תיאטרון העונות“, „הארץ“, 25.11.63, עמ' 10.
4. יוהנאן פולסון, „תיאטרון העונות“, „הארץ“, 25.11.63, עמ' 10.